

SEVİNÇ ÇOKUM'UN ROMANLARINDA SÖZLÜ KÜLTÜR AKTARIMI
VERBAL CULTURAL TRANSMISSION IN SEVİNÇ ÇOKUM'S NOVELS
ОТРАЖЕНИЕ ЯЗЫКОВОЙ КУЛЬТУРЫ В РОМАНЕ СЕВИНЧА
ЧОКУМА¹

Bekir ŞİŞMAN* - Meral ALIÇ**

ÖZ

Kültür, bir milletin tarihi süreç içerisinde oluşturduğu maddi ve manevi değerler bütünüdür. Millet olabilmenin temel şartları ise dil birliğine, din birliğine, bir toprak parçası üzerinde ortak bir geçmişe ve ortak bir ülkeye sahip olmaktır. Bu vasıflara sahip insan topluluğu millet olarak nitelendirilir. Milletler, zaman içerisinde oluşturdukları maddi ve manevi kültür birikimlerini korur ve yeni kuşaklara aktarabilirlerse millet olma vasıflarını da sürdürebilirler. Aksi halde, başka kültürlerin egemenliği altına girerek millet olma özelliklerini zamanla kaybederler.

Birer kurmaca metin olan romanlar insandan yola çıkarak insanın içinde var olduğu toplumu anlatırlar. Romancı hem kendini hem de içinde yaşadığı toplumu tanıyıp bu toplumun halk kültürü ürünlerine eserlerinde yer verir. Bu vesile ile kullandığı folklorik malzemeyi okuyucusu aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarır. Biz buna kültür aktarımı diyebiliriz. Öyle ise her romancı aynı zamanda kültür aktarıcısıdır. Ancak her romancı kültür aktarımı konusunda aynı hassasiyete ve donanıma sahip olmayabilir. Bu çalışmada Sevinç Çokum'un romanları kültür aktarımı yönüyle incelenmiş; yazarın sözlü kültür unsurlarını romanlarında ne ölçüde kullandığı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Sevinç Çokum, Roman, Sözlü Kültür, Türkü, Kültür Aktarımı

ABSTRACT

Culture is a total of all kinds of products, which are gathered by a nation during history. The requirements of being a nation are unity of language and religion, having the same history and ideals on the same land. A society which has these characteristics is named a nation. If a nation keeps its physical, incorporal and cultural aggregation alive, it can stay as a nation as well. Otherwise; it is controlled by other cultures, then loses the requirements of being a nation and finally disappears.

The novel, which is a fictious prose, starts with the human and depicts the society of which humans are a part. A novelist first knows both him/herself and the society in which s/he lives, then puts the folkloric elements and products of his/her nation into his/her novels. With the help of this, s/he transmits the folkloric elements to the new generations

¹ . DOI : 10.17498/kdeniz.269

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniv., Fen-Edeb. Fak., Türk Dili ve Edeb. Böl. Atakum/Samsun; E-posta: bsisman@omu.edu.tr

** Uzman öğretmen, MEB.

through his/ her readers. We can call this “cultural transmission”. If so, every novelist is at the same time a person that transmits culture. However, every novelist does not have the same sensitiveness and knowledge on transmitting the culture. In this study, Sevinç Çokum’s novels are analyzed in terms of cultural transmission and how she uses cultural elements in her novels.

Key Words: Sevinç Çokum, Novel, Oral Culture, Song, Culture Transmission

Аннотация.

Культура является материальной и нравственной ценностью нации, сложившейся в процессе исторического развития. Для становления нации необходимы следующие условия: общность языка, общность религии, общность прошлого на определенной части земли и наличие общей страны. Общество, обладающее этими качествами, может именоваться нацией. Нации защищают свои материальные и нравственные ценности, и если передают их новому поколению, то можно говорить о движении нации вперед. В противном случае, оказываясь под влиянием другой культуры со временем нация утрачивает свои особенности.

В качестве художественного текста романы отражают личность человека как часть общества, в котором он живет. Романист описывает в своих произведениях и себя, и внутренний мир героя как части общества, как представителя культуры народа. Благодаря использованию фольклорных материалов через читателя будущему поколению. Этот факт можем назвать культурным отражением. Таким образом, каждый романист в настоящее время является отражателем культуры. Значит, романист должен владеть особенностями и средствами отражения культуры. В этой работе исследуется проблема отражения культуры в романах Севинч Чокум; раскрыто, в какой мере элементы языковой культуры используются писателем в его произведениях.

Ключевые слова: Севинч Чокум, роман, языковая культура, песня, культурное отражение.

0. Giriş

Bir millete ait maddi ve manevi değerlerin bütünü o milletin kültürünü oluşturur. Bu yönüyle kültür, bir milletin potansiyel hafızasıdır. Gelenekler ise bu değerler içerisinde değişe bilirliliği en az olanlardır. Geleneği oluşturan değerler sözlü ve yazılı ortam içerisinde biçimlenmektedir (Yıldırım, 1998: 82). Bir milletin kültür değerlerinin araştırılmasında sözlü ve bağlam merkezli kaynaklar kadar, yazılı kaynaklar da bizlere önemli veriler sunmaktadır. Özellikle hikâye ve roman gibi kurmaca metinlerde sözlü kültürün etkisi ve geleneğin izleri çok fazla görülmektedir. Bir yazılı anlatıda topluma ait kültürel değerlerin kullanılma oranı, yazarın içinden çıktığı toplumla ve o topluma ait geleneksel değerlerle ne ölçüde barışık ve kaynaşık olduğunun da bir göstergesidir. (Şişman, 2007: 1965) Her yazarın mensubu olduğu toplumun ortak akıl, maşeri vicdan ve kolektif şuurundan neşet eden folklorla ait çeşitli unsurlardan etkilenmesi ve bunu eserlerine aksettirmesi kaçınılmazdır. Tartışılabilir olan, yazarın bu halk kültürü birikiminden ne kadar, nasıl yararlandığı ve de bunda ne denli başarılı olduğu meselesidir. (Köktürk, 2012: 345)

Mehmet Kaplan, edebiyatı kültürün aynadaki yansımaya benzetir ve kültür sahasında ne varsa, onların hepsinin yansımalarını edebiyatta bulmanın mümkün olduğunu ifade

ederek; Stendhal'in romanı cadde üzerinde gezdirilen bir aynaya benzettiğini ve çağdaş romancıların genellikle hayatı aksettirmeyi gaye edindiklerini belirtir (Kaplan,1988: 11). Buradan yola çıkarak roman yazarının kültürü, geleneği, sosyal hayatı yani var olanı yansıtmaya ve okuyucuya aktarma gibi bir işlevinin de olduğunu söylemek mümkündür.

Kültür aktarımı kavramı ise; bir toplumsal gruba ait olan bilginin, yerleşik söylemler ile semboller düzeninin diğer/gelecek kuşaklara iletilmesi sürecidir (Artun, 2014: 45). Kültür aktarımında esas olan var olanı aktarmaktır. Bu aktarım ya sözlü olarak ya da yazılı vasıtalarla gerçekleştirilmektedir ki, hikâye ve romanlar söz konusu yazılı vasıtaların en önemlilerindedir.

Kültürün aktarılması, kültürün yaşaması ve gelişmesi bakımında çok önemlidir. Özellikle dünyada küreselleşme adı altında tek kültürlülük üzerine yürütülen çalışmalar karşısında ayakta kalabilmenin, var olabilmenin temel dayanağı kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasıdır.

1. Sözlü Kültür Aktarımı

Sözlü kültür, sözle aktarılan ve sözel olarak yaşatılan kültürdür. Sözlü kültür ile Halk Edebiyatı arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Türk insanının edebi ve estetik zevkinin, tasarım gücünün, algılama, yorumlama ve yargıya varma yeteneğinin bir yansıması olan kültürel aktarımlar en canlı biçimde Halk Edebiyatı ürünlerinde görülür (Eker, 2010: 394).

Halk Edebiyatı, sözlü gelenek ortamında yaratılan, zaman içerisinde ilk icracılarının unutulmasıyla ondan bağımsızlaşan ve kuşaktan kuşağa aktarılırken yeniden üretilerek yaşatılan halk edebiyatı geleneği ve bu gelenekteki edebi metinleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Halk Edebiyatı ürünleri, İslamiyet öncesinde yazıya aktarılan ilk örneklerinden günümüzde yaşamaya devam edenleriyle birlikte Türk edebiyatının ve Halkbiliminin önemli bir kesimini oluşturmaktadır. (Aça, 2010: 130)

Walter Ong'un ifadesiyle; sözlü kültürlerde toplumun ortak malı olan hazır kalıplar ve yoğun biçimlendirmeler, yazılı kültürde yazının üstlendiği görevlerden bazılarını görürken; elbette, deneyimlerin zihinsel düzenlenişini, düşüncenin tarzını da belirler. Her deyiş, her düşünce bir ölçüde kalıplaşmıştır. Sözlü kültürün düşüncüyü kalıplarla sunma biçimi, tarihi ve kültürel birikimi beraberinde getirdiğinden, sözelliğin unutulup yok olmasına karşı alınan en önemli ve etkili tedbir olan kalıp ifadeler, yazılı kültür ortamında yok olmayıp farklı formatlarda varlığını sürdürmektedir. (Eker, 2010: 397-398)

Fonksiyon teorisini sosyal bilimlere aktaran Amerikalı araştırmacı Radcliff Brown'ın tabiriyle, "Toplumun işleyişi, çok parçalı bir makinenin çalışmasına benzer. En küçük vidanın bile makinenin çalışmasına katkısı vardır. Toplumda fonksiyonelliği bulunmayan kurumlar, yok olmaya mahkûmdur." (Başgöz 1986: 140) Halk edebiyatı ürünleri, sahip oldukları gelenek taşıyıcılığı, eğitime, sosyal motivasyon, yararlılık, bütünleştiricilik, dengeleme, bir düşüncüyü destekleme, sosyal eleştiri ve denetim mekanizması, dikkat çekme, az sözle çok şey anlatma, son sözü söyleme, kıssadan hisse kapma, gerilimleri yumuşatma, eğlendirme, güldürme ve rahatlama fonksiyonlarıyla sosyal yapının güçlü tutulmasında çok önemli görevler yüklenmektedir (Eker, 2010: 394). Halk Edebiyatı ürünlerinin en önemli işlevi ise belki de kültür aktarımına aracılık etmesidir.

İş bu çalışmada roman yazarı Sevinç Çokum'un, romanlarında sözlü kültür kalıplarını nasıl ve ne ölçüde kullandığı, sözlü kültür unsurlarını nasıl aktardığı örneklerle sunulmaya çalışılacaktır. Çalışmamızda halk edebiyatı ürünlerinden atasözleri, deyimler, türküler, mani, tekerleme, bilmece, ağıt, dua, beddua, selamlamalar-uğurlamalar, hitaplar-çağrılar, lakaplar ve yeminlerle ilgili aktarımlar tespit edilmiş ve değerlendirilmiştir. Bu sayede

sözlü kültür unsurlarının çağdaş Türk romanındaki kullanımıyla ilgili okuyucuya bir bakış açısı sunulmaya çalışılacaktır.

1. 1. Atasözleri

Atasözleri, atalarımızın; uzun deneyimlerine dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düsturlaştırıp ve kalıplaşmış şekilleri bulunan özlü sözlerdir (Aksoy, 1993: 37). Ömer Asım Aksoy, bizim gelenek halini almış bir atalarsözü anlayışımızın olduğundan bahseder ve atasözleri için; “Geniş halk kitlelerinin yüzyıllar boyunca geçirdikleri deneyimlerden ve bunlara bağlı düşüncelerden doğduklarından; ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtirler ve bize yol gösterirler” der (1993: 15).

Günümüzde kalıplaşmış ifadelerin kullanımının gitgide azaldığını görmekteyiz. Atasözlerinin ve diğer kalıp sözlerin unutulmaması için bu tür edebi eserlerde sıklıkla kullanılması okuyucunun belleğinde bu türün kalıcı olmasını sağlar. Bir kelimeyi öğrenmede, onu kullanma sıklığımız nasıl önemli ise, kalıplaşmış sözlerin öğrenilmesinde de durum aynıdır. Kullanmak için kullanımını görmek de gerekmektedir.

Kalıplaşmış ifade türlerinden biri olan atasözlerini Sevinç Çokum’un romanlarında sıklıkla görmekteyiz. Sevinç Çokum romanlarında atasözlerini bütünlüğünü bozmadan kullandığı gibi eksiltili olarak da kullanmıştır. Yine atasözlerinden benzetme unsuru olarak yararlandığı da görülmektedir. Biz de bu nedenle eksiltili olarak verilen ya da benzetme unsuru olarak kullanılan atasözlerini örneklendirirken atasözünün bütünlüğünü alıntının öncesinde vermeyi uygun gördük.

*Kolay değil, dedi. Geçmişte olanları biliyorsunuz... İyi işler yapıldı ama kötü işler de oldu... Hem çok kötü işler... **Bir kötünün yedi mahalleye zararı vardır.** (Ç/ s. 27)

*Ünal’ı bilmez misin azizim? dedi. Geç kalmayı adet edinmiş. Huyu bu. **Can çıkar da huy çıkmaz** derler bizim oralarda. (Ç/ s. 36)

*“Aman canım, **cana gelecek mala gelsin...**” (AKT/ s. 32)

***Çanağa ne doğarsan kaşıktan o çıkar** (Z/ s. 94)

*Ne yaparsa yapsın, **her koyun kendi bacağından asılır** mı demeliyim. (Z/ s.50)

Sevinç Çokum’un asıl vurgulamak istediği kavrama dikkat çekmek için bazen atasözlerini eksiltili kullandığı da görülmektedir.

Gözden irak olan gönülden de irak olur:

*Hani ninesinin söylediği bir şarkı vardı; artık atasözü olarak söylediği. **“Gözden irak olan gönülden de olurmuş.”** İşte orada dendiğince... (TBG/ s.147)

Kara gün kararıp kalmaz, koç yiğit bunalıp ölmez:

***Kara gün kararıp kalmaz** derler. (AB/ s. 356)

Yine Sevinç Çokum'un, romanlarında atasözlerinden benzetme unsuru olarak da yararlandığı görülmektedir. Zaten atasözlerinin bir işlevi de anlatılmak ya da açıklanmak istenen bir durum için benzetme ögesi olarak onlardan yararlanmaktır.

Elifi görse direk, be’yi görse mertek sanır:

*Bu cücükler, bu adamecikler da **elifi görse mertek sanırların** parmak mühürleriyle karşımıza geldiler... (KDY/ s. 254)

Lafla peynir gemisi yürümez:

“Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz sözünün tam tersi, **lafla yürütürler peynir gemilerini.**” (KDY - 113)

Kuş uçmaz kervan geçmez:

*Dağlar sarılmış, **kuş uçmazmış yollarda.** (BD/ s. 90)

Sevinç Çokum’un atasözlerini romanlarında sözün etkisinden yararlanmak ve anlatımına güç katmak amacıyla sıkça kullandığı görülmektedir.

1. 2. Deyimler

Deyimler (tâbirler), asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimedenden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır. (Elçin, 1986: 642)

Milletlerin uzun hayat tecrübelerinin sonucu olarak ortak hafızalarında uzun zaman sürecinde hem dil hem anlam olarak bir imbiikten süzülür gibi işlenmiş olan deyimlerin söyleyiş güzelliği ve içerdiği derin anlamlar, onları bu yönüyle de farklı kılar ve dikkatlerin bu yapılar üzerine yoğunlaşmasını sağlar. İletişim esnasında göndericiyi ve alıcıyı dili kullanma zahmetinden kurtaran deyimler, az sözle çok şey anlatma ve anlama imkânının yanı sıra, her iki tarafa da aynı kültürün üyesi olduklarını hatırlatarak onlara iletişim hazzı ve aidiyet duygusu yaşatırlar. (Dağlı-Özdemir, 2015: 102)

Romanlarda geçen deyim örnekleri:

*Sungur **akıl etmişti** bunu. (GR/ s. 29)

*Demek **ayak bağı** olmak böyle bir şey? (Ç/ s. 205)

*Kimseye **el açmamak.** (TBG/ s.117) (GR/ s.169) (GR/ s.185)

*Beyoğlu sinemalarında **gün öldürmek...** (DZ/ s.24)

*Altın Hanım **Nuh diyor, peygamber demiyordu.** (HG/- s.362)

*Başını öne eğip oturacak oldu, yapamadı. **Ok yaydan çıkmıştı** çünkü. (AB/ s.68)

*Öteki kullanılmaz şey **pabucu dama atılmış** halde kalıyor. (GR/ s.110)

*Yoksa Bahtlı Bey oraya **postu serdi** mi? (HG/ s.362)

*“Sen **ne saman altından su yürütensin** seen!” mi demekti bu? (KDY/ s.265)

*Anlatmak istediğim şu; bir kere rüzgâr ters yönden esmeğe başlamış ya, benim başlangıç noktam sıfır, anneme babama dayanmadan bir yerlere geleceğim belli. Yani halk deyimiyle **ekmeğim aslanın ağzında** olacak. (DZ/ s. 154)

Sevinç Çokum romanlarında deyimlerden yararlanarak duygu ve düşüncelerini hem kısa yoldan hem de etkileyici bir biçimde okuyucuya aktarmıştır. Deyimleri romanlarında sıkça kullanmasıyla onların unutulmamasını ve yeni kuşaklara aktarımını da sağlamaktadır.

1. 3. Türkü

Türkü kelimesi, değişik Türk lehçelerinde farklı sözcüklerle karşılanmıştır. Türküye, Azerbaycan Türkleri mahını; Başkurtlar halk yırı; Kazaklar türkî (türk halık âni); Kırgızlar eldik ır, türkü; Özbekler türkî (halk koşığı); Tatarlar halık cırı; Türkmenler halk aydımı; Uygurlar nahşa, koça nahşisi demektirler (Ercilasun, 1991: 908).

Türkiye’de değişik bölgelerde şarkı, ninni, ağıt, hava, deyiş, deme adlarıyla da anılan türkü için Öcal Oğuz, “Türklerin ezgileri anlamında kullanılmalıdır.” demektedir

(2001:19). Doğan Kaya ise “Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört dizeli ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere verilen ad (2010: 733).” olarak tanımlamaktadır.

Türk kültürünün “Türk” adına bağlanan en nadide yaratmalarından biri olan türkülerimiz, yüzlerce yıllık acıların, aşkların, ayrılıkların bir sanat şaheseri halinde dile getirilişidir (Oğuz, 1999: 103). Halkın samimi duygularını ifade ettiği için de türkülerimiz çok sevilmiştir.

Sevinç Çokum’un romanlarında genelde isim olarak ve kahramanın mırıldanması şeklinde geçen türküler anlatımı zenginleştirmiştir.

“Ağustos Başağı” romanında Yusuf, Esmâ’ya olan sevdasını açıkça dile getiremez ancak bu seveda, türkü olup dilinden dökülür:

*Yusuf’un dilinde deminden beri aynı türkü. Gözünün önünde bir mavi yazma... Esmâ’nın yazması dalgalanıp duruyor. Sıcakta ona bir sayvanın gölgesini, serinliğini duyuruyor.

“ Çekin kır atımı nalbatı nallasın
Kır at kişnedikçe annem ağlasın ...
Derviş gelecek diye yollar beklesin
Al fesin üstünde kandilli yazma
Kız seni alırlar ağlayıp gezme...”

Abdullah Bey, Yusuf’un türküsüne dalıp gitmişti. Yusuf türkü mürkü okumasa bu yola katlanılmazdı. (AB/ s. 10)

Yazar türküler aracılığıyla duygunun okuyucuya geçişini de artırmıştır. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi Yusuf coşkusu da yine türkülerle dile getirir.

*Yusuf şimdi daha şevkli sürüyordu arabasını. Kut’ül-Amare’den dönen o yarı ölü askerin yerinde şimdi kanlı canlı, sevdalı bir genç vardır. İşte bir türkü mırıldanmaktadır:

“Aşağıdan gelen hanım oynasın
Keklik kebabına yiyen doymasın
Beni bu hallere sokan onmasın
Sekiver yârim sekiver kaba minder üstüne
Mavili yazma, al kadifenin üstüne...” (AB/ s.19-20)

Yine aynı romanda Kurtuluş Savaşı mücadelesi veren askerimizin cesaretini artırmak için türkülerden yararlanılmıştır.

*Veli başını eğdi. Cılız çekingen bir sesle türküye başladı. Ama çarçabuk açıldı sesi..

“Söğüt’ün erenleri
Çevirin gidenleri..
Ne güzel baş bağlıyor..
Söğüt’ün güzelleri..”

...

Okudu Veli. Türküler, şarkılar, ilahiler, kasideler. Kimi zaman kar atıştırdığında, soluğu ağzından duman duman çıktığında, kimi zaman puslu ay ışığı altında okudu. (AB/ s.188-189)

Türkünün bize ait olduğu, içten söyleyebilmek için de bu diyarı iyi bilmek gerektiği “Bizim Diyar” romanında Haşim Bey’in ağzından verilmektedir.

*Şarkıcı kız “Viran Dağlar”ı söylüyor.

Birden yanıp tutuşan dağlar...Yıkılan göçen dağlar... Mor menekşeli, sarı yaban çiçekli, başı dumanlı dağlar...

...O peltek dilli Rum kızına “Sen ne bilirsin dağları, viran dağları” diyebilmek... “Bu bizim diyarın türküsüdür” diyebilmek...(BD/ s. 99)

Diğer romanlarda da türkünün insanımıza verdiği manevi desteği ifade eden çeşitli bölümler yer almaktadır. İnsanımızın yeri geldiğinde bir türküyü içinin ısındığı, yeri geldiğinde derdini tasasını ya da sevincini onunla dile getirdiği aktarılıyor. Ayrıca birçok yerde türkü söylemek, türkü okumak tabirleri de geçmektedir.

*İsmail’in sazı ve sesi meşhurdu.

- Yavaştan bir türkü söylersin, ısınırız İsmail.

İsmail ses çıkartmadı. Biraz sonra kar dindi. Toprağın üzerinde ince bir kar tabakası öylece kaldı. İsmail bir ağaç dalını eline alıp, yavaş sesle bir türkü okumağa başladı. Arslan Bey gözlerini karanlığa dikmiş onu dinliyordu. Karanlığın ilersinden Bahçesaray’ın hayali bir belirip bir kayboluyordu. Bu türküye beriden Kayserili Fevzi de katılıyordu. Türkü bittikten sonra Arslan Bey, İsmail’in omzuna vurdu.

-Hey Engürülü, dedi. Yahşı okudun, sağol. (HG/ s.249)

*Arslan Bey yüzünü bostanlara doğru çevirdi. Kadınların türkülerine kulak verdi. Sonra,

- Daha gençsin Şirin Gelin, dedi. Bu acı böyle kalmaz. Yarın öbür gün sen de şu türkü söyleyen kadınların arasına katılırsın. (HG/ s.369)

*Kadınlar kendi aralarında türkü söyleyip eğlenirken, bir ara Giray’ın acısını yüreğinde bulup ağlamağa başladı. (HG/ s.379)

Sevinç Çokum kahramanlarının duygularını aktarabilmek için yeri geldiğinde onlara türkü söyletmiş yeri geldiğinde sadece türkünün ismini vermekle yetinmiştir.

1. 4. Mani

Türk halk şiirinin en küçük nazım biçimi ve türü olup çok geniş bir coğrafi alana yayılmış olan maniler de Sevinç Çokum’un romanlarında yer almaktadır. Türk insanının gönlünden geçenleri nasıl güzel ve şiirsel bir anlatımla dile getirebildiğini örneklendirmektedir. Bazen birine açıktan açığa laf atış olurken bazen de dile getiremediği sevgisini anlatış olur maniler.

*Himmet’in Selime’yle yarenliği civardaki satıcıların dikkatini çekmiş, onlar da zerzevat edebiyatının seçme manilerini sıralamağa başlamışlardı.

“Üzüme bak üzüme
Sözüme bak sözüme
Evlenmezsem namerdim
Sözüme bak sözüme.”

“Hey anam babam Şekerpare bunlar... Can şerbeti can... Hey anam babam şeftalinin ecesi bu...”

“Şeftali yardım gelir
Kayısıyla kardeşir
Sepeti kırdan gelir anam babam...
Pembesi nardan gelir
Hey anam babam

Şeftali al olur
Tadı şeker olur
Şu dilberi görünce
Aleme bir hal olur.” (GR/ s. 191-192)

*Zehra Hanım minderlerin arasından o sarı yapraklı defteri çıkarttı. İzzet durup durup kurşun kalemle o deftere bir şeyler yazardı. Neydi bunlar? Maniydi, şiirdi işte. Güzel anlamlı sözler... Cönk benzeri... Hani Zehra Hanım’ın dedesinde vardı. İçinde dualar, reçeteler yazılıydı hani. Şu yayvan defter. Ona benziyor. Sayfaları oğlunun gizli dünyasına girmenin heyecanıyla karıştırdı. Hatta bir çift kara gözün bir yerlerden kendisini gözetlediğini düşünerek... Küçük suçlar işleme duygusunun içini sarışını engelleyemedi. İzzet’in eğer varsa, sevdiği kızı o sayfalarda aradı. Manilerin arasına gizlenmişti. Şu siyah zülüflü belki de oydu... Okudukça muhayyelesine birikmiş masal sultanları, uzak diyarların prensesleri o sayfalara çizili veriyordu.

“ Baka baka yorulduğum
Aka aka durduğum
Bilecikli o kıza
Can evimden vurduğum.”

...

Sonra o sevgiliyi sayfaların arasından manilerin içinden çıkarmaya çalıştığı için utandı.(AB/ s. 333)

*Ovalarda, yaylalarda salınıp gezen, maniler söyleyen Rumeli kızıdır ki, kendi dininden olmayanın elin tutmaz! (BD/ s. 29)

Sevinç Çokum manileri anlatıma canlılık katmanın yanı sıra açıkça belirtilemeyen duygu ve düşüncelerin aktarımını gerçekleştirmek amacıyla da kullanmıştır.

1. 5. Tekerleme

Tekerlemeler, masal, hikâye, bilmece ve halk tiyatrosu gibi bazı türler içinde veya tek başına kullanılan ürünlerdir. Masalcı, meddah, karagözcü, hoş-sohbet insan vb. anlatımlarına başlarken dinleyicilerle seyirci topluluğunun dikkatlerini bir noktada birleştirmek ihtiyacını duyduklarında tekerlemelerden yararlanırlar. Tiyatrodaki gongun görevini gören tekerleme, “yuvarlak bir şeyi hareket ettirip yürütmek” manasındaki maddi karşılığı ile de uygunluk göstermektedir (Elçin, 1986: 589).

“Tekerleme söyleyicisi, vezin, kafiye, aliterasyon ve seci’den faydalanarak hisleri, fikirleri, hayalleri “tezad”a, “mübalega”ya, “güldürme”ye, “tuhaflık”a, “şaşırtma”ya dayalı birtakım söz kalıpları içinde, ard-arda, ister açık ister kapalı şekilde ustalıklı sıralar ve yuvarlar. Dinleyici bu renkli prolog veya tasvirin kapısından asıl konuya girmiş olur. Kısa tekerlemeler bunun en tipik misalini teşkil eder (Elçin, 1986: 589).”

Sevinç Çokum da roman kahramanlarının duygularını, düşüncelerini yer yer tekerlemelerle aktarmıştır. Hilâl Görününce adlı romanda çocukların kar sevincini onların dilinden bir tekerlemeyle aktarmaktadır.

*Ortalık bir kar örtüsüyle aydınlandı. Çok geçmeden dışarıdan çocukların sesi duyuldu.

“**Capalakcapalak kar cavar.**” (Lapa lapa kar yağar)

Bu tekerlemenin sonunu getiremiyorlardı. Çünkü ardından gelen sözün hoş karşılanmadığını biliyorlardı. Yine de bazı haylazlar kısalmış sesleriyle “**Arsız bike kız tabar.**” diyorlardı.(Arsız kadın kız doğurur.) (HG/ s.262-263)

“Tren Burdan Geçmiyor” romanında ise balıkçıların balıklarını satarken söyledikleri tekerlemelere yer verilmiştir.

*Ertesi hafta Şapkaya şunları yazmıştı:

“Bir zamanlar bizim Balıkpazarı balıkçılarından işittiğim bir tekerleme vardı; geçen gün balıklara bakarken hatırlayıverdim. Şöyle ki:

Hamsi de palamut uskumru çiroz
İstavrit barbunya tekir ve kolyoz
Ne zaman ölse bizim çil horoz
Yatağından fırlar Yorgo Bacanos

Lüferi de yavrum canlı Lüferi
Odur denizlerin erbaş, neferi
Şol dem içlerinde kısıdan biri
Otururmuş mideye niceden beri

Kancayı çek bizde biraz yol alak
Belleme sen bizi sakın ha salak
Kanlandın yiyeli ciğer ve dalak
Şöyle git, çanağa biz de bir banak...

Uydurdun çer çöpten bir sap tavaya
Yaz boz tahtası bu salla havaya
Balığın böylesi sığmaz kovaya
Böl bölüştür biraz da ver Ziya'ya” (TBG/ s.128-129)

1. 6. Bilmecce/Tapmaca

Günlük hayatta karşılaşabileceğimiz hemen hemen her şeyi konu alan, bunları birtakım ipuçları vererek ve uzak-yakın çağrışımlar kurarak tarif eden, böylece cevabın bilinmesine zemin hazırlayan, soru ve cevap olmak üzere iki ana unsuru bulunan, sorulması ve cevaplandırılması belirli bir geleneğe bağlanan, karşılıklı olarak iki kişinin veya grupların birbirine sorduğu, genellikle manzum olan, örneği az olsa da mensur şekilleri de bulunan anonim halk edebiyatı türüne bilmecce denir (İçel, 2005: XVIII).

Bilmeceler hem çocukların hem de yetişkinlerin kelime hazinesini, diksiyonunu ve zekâlarını geliştirmekte önemli bir yere sahiptir (İçel, 2005: XVIII). Türk insanı bir araya geldiği çeşitli toplantılarda birbirine bilmecce sorar ve cevaplandırır. Bilmeceler, soru-cevap şeklinde insanların karşılıklı iletişimine ve dolayısıyla bir yandan tarihin en eski devirlerinden beri onların sosyalleşmelerine hizmet ederken öte yandan da üyesi bulunduğu kültürün sözlü olarak nesilden nesile aktarılmasına hizmet eder (Bekki, 2013: 337). Çokum'un romanlarında çok sayıda bilmecce örneklerine de rastlamak mümkündür.

*Dönüp gitmek üzereyken, Bahadır seslendi:

- Dede, bize tapmaca sorsana. Sor da bilelim. Hadi dede, ne olur!

...

- Dinleyin, dedi.

Tapmaca şöyleydi:

“Allah Allah alamet

İçi dolu kıyamet.

Ak saldım, kırmızı aldım,

Salli ala Muhammed.”

...

-Balık tutulan bir ırmak olmasın?

-Değil, dedi Emircan. Ben diyeyim. Fırın.

Nizam Dede başını salladı.

-Bildin Emircan, dedi. Peki, ya bu nedir?

“Bir ağacı oymuşlar

İçine nağme koymuşlar

Eğri büğrü söylemişler,

Kulağımı burmuşlar.”

Bu defa Bahadır çabuk davranıp,

-Kemane! diye bağırdı. (HG/ s.79-80)

“Hilâl Görününce” romanında bilmecelerin kendi verilmese de çocuklara soruluşu ve cevap verenlerin ödüllendirilişi de anlatılmaktadır. Burada bilmece anlamına gelen, Türkiye’de Doğu Anadolu bölgesinde de kullanılan tapmaca sözcüğü bir arada kullanılmıştır.

*İhtiyar başını salladı. Giray sözüne devam etti.

- Şimdi, bu dede size masal anlatacak. Bilmece, tapmaca soracak.

Çocuklar sinsî kediler gibi mangalın başına çöreklediler. Giray,

-Yağma yok! dedi. Kestaneyi, bilmeceye cevap veren hak eder.

Böylece kestanelerin çıtırtısı, çocukları ihtiyara yaklaştırdı. Giray memnundu. Bilmeceyi bilene bir kestane fırlatıyor, o da ellerinin arasında üfleye üfleye kestaneyi soğutmağa çalışıyordu. (HG/ s.268)

1. 7. Ağıt

İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçesinde umumiyetle “ağıt” adı verilir. Ağıt söyleyen için “ağıtçı” sözü yaygınlaşmış ve “ağıt yakmak” deyimini türemiştir.

İslamiyetten önceki devirlerde “sagu” deyimini ile karşılanan ve hiç şüphesiz “sığtılamak: ağlamak” fiilinden türemiş ağıtta bugün Azerbaycan’da “ağı” Kerkük Türklerinde “sazlamağ” ve Türkmençe’de “ağı” yanında “tavs”, “tavşa” adları verilmektedir. (Elçin,1986: 290)

Genellikle “mani” ve “koşma” tipi şekiller içinde uzun ve kırık hava adı verilen ezgilerle hece vezni ile söylenen ağıtlarda ölenin özellikleri, ailesinde ve içinde yaşadığı toplumda bıraktığı duygular, anılar dile getirilir. Ağıtlar da türkülerde olduğu gibi müzik birinci planda yer almaktadır. Kadınlar tarafından ücretle veya ücretsiz, irticalen söylenen ağıtlarda, öleni methetmek esastır ve lirik eserlerdir (Elçin,1986: 291).

“Bizim Diyar” romanında yalnızca ağıt ismi yer almaktadır.

*Ağıtları unuttum kardeşim. Söz bitti gayrı. İnlere ve ağlarız. Gülüşü kulağımdadır, o tasasız halleri gözümün önündedir. Hangi bir üzüntüye katlanalım. (BD/ s. 237)

Ayrıca “Lacivert Taşı” romanında Hicret Bey’in mezarını görmeye giden oğlu Devran’ın mezarlığın kent hayatına karışmış olmasını anlatırken kullandığı ağıt söyleyenler kelime grubuyla ağıt yakma geleneği vurgulanmaktadır.

*Çingiraklar, türkü okuyanlar, ağıt söyleyenler, mahalle aralarında oynayan, koşturan çocukların çığırmaları, Dicle’den geçen salcılarının seslenişleri, boş, ören yerlerde kargaların kavgacı, çatlak bağırtıları...(LT/ s.178)

1. 8. Ninni

Ninniler, annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri manzum veya mensur sözlerdir. Batı Türkçesi’nde bu kelimeye bağlı olarak “neni çalmak: ninni söylemek” ve “uyku getirmek” deyimleri doğmuştur. Ninnilerin konusunu çocuk teşkil eder. Sağlıklı doğmadan gelen sevinç, fiziki güzellik, soy-sop, iyi huy, sünnet, öğrenim, nişan, gelin olma, evlenme gibi geleceğe ait dilekler; yalnızlık, gurbette kalan baba, koruyucu melekler, veliler, Hızır vb. madde, tem, motif ve merasimler ninnilerin muhtevasında belli başlı unsurlardır. (Elçin, 1993: 271)

Sevinç Çokum romanlarında ninni sözlerine yer vermese de “Çırpıntılar” ve “Deli Zamanlar” romanlarında ninni adını kullanmıştır.

*Doğumlarına sevindiği, ninnilerle uyuttuğu çocukları... (Ç/ s.135)

*Geçirgen duvarlar bazen ağlamanızı, bazen ninnilerinizi getirirdi bana. (DZ/ s. 37)

1. 9. İlahi

Sevinç Çokum, dini içerikli şiirleri kahramanların ruh hallerini yansıtmak ya da onlara güç katmak amacıyla romanlarında kullanır. Bunlardan biri Tekke edebiyatı nazım şekillerinden biri olan ilahidir. Sevinç Çokum Ağustos Başağı adlı romanında XVI. Yüzyılın seçkin tarikat şeyhlerinden ve şairlerinden olan Ümmi Sinan’a ait olan “Gül” ilahisini kullanmıştır. Ayrıca ilahi ismine de rastlamaktayız.

*Böyle fırtına gibi eser savurur, ondan sonra sakinleşir, yumuşayıverirdi. İşte şimdi de , demin ki kızgınlığımı unuttmuş, güllerini dolaşılıyor ve hafiften gül ilahisini okuyordu.

“Seyrimde bir şehre vardım

Gördüm sarayı güldür gül...

Sultanın tacı taht

Bağı duvarı güldür gül

Gül alır gül satarlar

Gülden terazi tutarlar

Gülü gül ile tartarlar

Çarşı pazar güldür gül...”

Veli'nin kulağı babasındaydı. (...)Babası yine büyümüşü gözünde. Erişilmez olmuştu. Cübbesini savurarak ordan oraya dolanıyor... gözleri menevişli, geniş göğsünde nice nağmeler, şarkılar, kasideler gizli. Ne diyordu İsmail Efendi? "Siz onu delikanlılığında görecektiniz... Vaktiyle saz meclisleri onsuz geçmezdi. (AB/ s.35-36)

*Sonra gül ilahisinin o meşhur dörtlüğünü mırıldandı. "Gül alır, gül satarlar...Gülden terazi tutarlar. Gülü gül ile tartarlar. Çarşı Pazar güldür gül..."(AB/ s.385)

*Efendi Hafız gözlerini tepelerde dolaştırdı. Dudaklarına bir ilahi takıldı. Yavaşça mırıldandı.

"Gülden kurulmuş bir değirmen
Gine gül dönüyor gülden
Onun bekçisi Hazret-i Sultan,
Ah, gül gül gül...
Değirmeni gül, sahibi gül, öğüneni gül, öğütene gül."
Molla,
_Şu güzelim sesini iyice duyalım Hafızım, dedi.

...

Hafız bu defa geniş düzlükleri, tepeleri saran gür sesiyle ilahiye okumağa başladı.

"Gülden kurulmuş bir mektep
Gine gül okunuyor gülden
Onu okutan Hazret-i İrfan
Ah gül gül gül...
Mektebi gül, rahlesi gül, hocası gül, talebesi gül."

...

Efendi Hafız bu söz üstüne yeni bir ilahiye başladı. Öbürleri de coşkunlukla katıldılar.

"Hak şerleri hayr eyler
Zannetme ki gayr eyler
Arif onu seyr eyler...
Mevla görelim neyler
Neylerse güzel eyler." (AB/ s.277)

"Karanlığa Direnen Yıldız" romanında ise yazar Türk milletinin yetiştirdiği en büyük tasavvuf şairlerinden biri olan Yunus Emre'nin ilahilerinden yararlanmış. Yunus Emre şiirlerinde insan, insanlık ve insan değeri, birlik, hoş görü, Allah sevgisi, gibi konulara yer vererek ve sade anlatımı ve mesajlarının evrenselliğiyle yüzyıllar öncesinden günümüz insanına dersler vermekte, yol göstermektedir. İnsanın geçici ve aldatıcı olan dünyada çileli bir sınavdan geçtiği, kimi zaman aldandığı ve dünya nimetleri için kalp kırdığını ancak sonunda bağışlayıcılığı sonsuz yüce Allah'a sığınması gerektiği vurgulanmıştır.

*Sonra bu öfke bulutlarının arasından şimşek aydınlığında bir Yunus düşüvermişti.

"Hak Çalabım Hak Çalabım sencileyin yok Çalabım
Günahlıyım yarlıgagal ey rahmeti çok Çalabım"

İşaret Veysel Ağabeyin okuduğu Yunus şiirinde mi, yoksa bizzat kendisinde miydi?

Veysel Ağabey galiba onun ruh ıstırabından veya günahından haberdardı...

-Nefsinden irkildikçe Yunus'u okurum. İyi gelir. İnsanoğluyuz ve günahlıyız, demişti.

...

-Yunus'u oku. Her defasında dünyanın genişler, yeni bir şeyler bulursun, hafıflersin.

“Kullar senin sen kulların, günahları çok bunların

Uçmağına sal bunları, binsinler Burak Çalabım

Ne ilim var, ne taatım, ne gücüm var, ne kuvvetim

Meğer senin inayetin kıla yüzüm ak Çalabım” (KDY/ s.102-103)

*Bak şu haritaya! Kocca koskoca bir Anadolu... Bu Anadolu'dan Yunus pirimiz çıktı. Ve dedi ki “Kuruyidik yaş olduk/ Ayağidik baş olduk/ Kanatlandık kuş olduk/ Uçtuk elhamdülillah.”

O sözlerin yürek buluculuğundan mı nedir, Feridun'un içi alabildiğine sevgiyle dolmuştu. Bu sadece Yunus'tan değil Veysel Ağabeyden kaynaklanıyordu.

...

*Gece uyku tutmayıp sofaya çıktığında anasının alçak sesle bir ilahi söylediğini duydu.

“Yar yüreğim yar, gör ki neler var

Bu halk içinde bize güler var”

İnce, ürkek, perişanlık halini açığa koyan bir sestir bu.

“Bu yol uzaktır menzili çoktur

Geçidi yoktur derin sular var”

Bağışlanmayı isteyen, suçlu, ezik bir ses...(BD/ s. 31)

*- Yunus demiş bunu: “ Benim bunda kararım yok. Ben bundan gitmeğe geldim. Bazergânım metâim çok, alana satmağa geldim.” Gene Yunus söylemiş ki “Canlar feda yoluna, bu can kaygısı değil. Sen can gereksin bana, cihan kaygısı değil.” (BD/ s. 204)

1. 10. Dualar

Duâ, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddi refah ve mânevî saâdetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı'ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir. İptidai cemiyetlerde inanç, sihir, büyü ve fallardan unsurlar olarak beslenen duâlar, sağlık ve hastalık hallerinde, mahsulün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmemesinde; doğumdan ölüme kadarki bâzı merâsimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müspet dileklerin ruhî ve fikrî ifadesini dilde kazanır (Elçin, 1986: 662).

Sevinç Çokum'un romanlarında da dualar yer almaktadır. Bunlardan biri sofrada duasıdır.

*Mumların donuk aydınlığında sofraya yeniden her zamanki sessizliğine kavuştu. Yemekten sonra Nizam Dede, şükür duası yaptı. O yılki mahsulün bol olması yanında, malı, hayvanı için de dua etti. Atlarının uzun ömürlü ve su gibi koşar, yel gibi gider olmasını diledi. (HG/ s.29)

Yine işlerin yolunda gitmesi, yapılan iyiliğe karşılık Allah'ın da onlara yardım etmesi, Allah'ın rızasını almak ve durumuna şükretmek amacıyla edilen dualara da örnekler görmekteyiz.

*- Ben onu bunu bilmem, diye cevap verdi. Sonumuzu iyi görmüyorum. **Allah hayır etsin!** (AB/ s.67)

*-Onlar da cephelerde nicedir savaşıp dururlar, **Allah yardımcıları olsun...** elimizde büyüdüler... (AB/ s.294)

*“Hadi sana çok dua ettim çocuğum.. **Allah çok çok paralar versin, büyük adam ol inşallah...**(AB/ s. 376)

*-**Hayrını gör ağa...** dedi. **Uzun ömürlü olur inşallah.** (HG/ s.40)

-Demek bana yardıma geldiniz, dedi. **Allah sizden razı olsun kızlarım...**(HG/ s.126)

*-Oğul, dedi. Kadınlar yufka yürekli olurlar. Hadi yolundan kalma. **Ulu Tanrı yardımcınız olsun. Nehirler dağlar size geçit versin. Çoban yıldızı yolunuza ışık tutsun. Tez zamanda Osmanlı içlerine varırsınız inşallah..** (HG/ s.273)

*Yüzünü göğe kaldırdı. Geniş gökte soluk renkli ürkütücü bir yalnızlık...

“Dört bir yana saçılıp dağılacak mıyız? **Bize gayret ver. Bize dirlik ver!**” (BD s. 202)

*-**Allah kavuşturursun** dedi Sadık Bey. Başka bir isteğiniz var mıdır Gülsüm Ana? (BD/ s. 252)

*Ya başına bir kaza geldiyse... Ya oğlumuz... **Allah’ım sen onu koru...** Ben ne yaparım o zaman? (Ç/ s. 109)

* “Bizim zamanımızda, toprak böyle değildi.”

Bu sözü tekrarlayıp dururlardı. Koca nineler, kınaları uçmuş kupkuru avuçlarını açıp dua ederlerdi hep,

“**Toprağımızı eski bereketine kavuştur Rabbim.**” (G/ s. 7)

*- Eee? Kâzım’ın amcasından sonra sıra bana mı gelecekti?

-**Allah esirgesin usta.** (Z/ s. 172)

Sevinç Çokum duaların Arapça’sını da romanlarına almıştır.

Nezübillah.. Sen koru Yarabbi! Ele güne karşı böyle cıscııldak rüsvay etme bizleri.. (AKT/ s. 236)

1. 11. Beddualar

Bedduâ, duânın aksi ve zıddı olan lâ’net, inkisar, belâ ve gazap ifâde eden menfi sözlerdir. Farsça “bed” ve Arapça duâ (çağırma) kelimelerinin birleşmesinden yapılan bu tâbiri, en eski Türk kaynaklarından 19’uncu asra kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok yaygın “Kargış” ve “ilenç” kelimeleriyle karşılamışlardır.

Kargış, insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir (Elçin, 1993: 662-663).

Sevinç Çokum beddua örneklerine de romanlarında yer vermektedir.

*Kadının biri öfkeyle bağırdı:

-Bunların yüzünden evlatlarımız şehit olup gitti! Ocağımız söndü, bereketimiz kurudu. Çekip gitmediler hala.. **soyları kuruyasıcalar...**(AB/ s.280)

*İhtiyar durmadan Rus çarına **lanetler yağdırıyordu.**

-İki yakan bir araya gelmesin! **Seni kara yer kabul etmesin...** (HG/ s.181)

*-Güvendiğim Arslan Bey, beni dinle... Çözmezsen şu ipi hakkımı helal etmem. **Tuzum tutar seni, işittin mi?** (HG/ s.184)

*-Hamza Batur, kararın karar öyle mi? **Allah doğacak çocuğumun yüzünü sana göstermesin!** (HG/ s.272)

*Sacide Hala muşambadan sıyrıldı.. yüreğine sığdırmağa çalıştığı acısını haykırdı.

-**Açmasın bir daha bu toprakta güller, açmasın! Sönsün yeşillik! Gök çöksün ah! Döne döne birbirini yesin halk. Arasın eski günleri. Arasınlar Osmanlıyı. Perişan olsunlar.** (BD/ s. 214)

*-**Belâ yağsın başlarına**, dedi. Kimin malını kimden alırsınız? Kapımızın uşakları! (BD/ s. 219)

-Göremedim babamı, dedi Asiye, göğsüne başımı düşüremedim. **Yıkılsın, viran olsun bu dağlar gayrı.** (BD/ s. 221)

*-Yükümüzü buralara kadar taşıdın Hoca! Dedi Gülsüm Ana. Bilirim ki bu yaralardan ölmedin! **Kanadını kıranlar dilerim bölük bölük olsun. Yüzleri hiç gülmesin. Zeynep gelinimi götürenler hep bu kara lekeyle anılsınlar, başları eğik olsun.** (BD/ s. 235)

*Sizin kültürünüz **yerin dibine batsın...** (Z/62)

*Sabrediyorum şimdi. **Körolasıca.** (Z/151)

*-Ertuğrul..Takılıverdi birden aklıma. Uyuyamadım.

- **Canı cehenneme onun!** (Z/208)

1. 12. Selamlamalar/Uğurlamalar

Türk milleti misafirperver bir millettir. Misafire verdiği önemi onu karşılarken ve uğurlarken ifade ettiği söz ve davranışlarda da göstermektedir. Günümüzde ise gençlerin yaşadıkları kültür yitimi ve kültürlenememenin bir neticesi, bir göstergesi olarak selamlaşma eyleminin çok basit kaldığı, dar kalıplarda icra edildiği görülmektedir. Sevinç Çokum romanlarında selamlama ve uğurlama kalıp sözlerine de yer vererek yeni nesillere örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda kalıp sözlerin yeni nesle aktarımında önemli bir görev üstlenmektedir.

* -Hoş geldin evladım. Esra telefon etti. Yollara bakıp duruyordum ben de. (Ç/ s. 90-91)

*Zeynep,

“Sabah şerifler hayır olsun!” dedi gülerek.

Nuriye “Günaydın...” diye cevap verdikten sonra sehpanın üzerindeki kol saatine bakmıştı. (G/ s.124)

*...Abbas’a saygısızlık olmasın diye beyaz ütülü gömlek geçirivermiş üstüne...

“Hoş geldin Ağabey...”

“Hoşbulduk! Lafa kısıdan gireceğim Himmet. Önce tanıştırayım. Seher gazetesi yazarlarından romancı Süsen Divitçi... (GR/218)

*- “Merhaba..”

- “Merhaba Süsen Hanım.” (GR/241-242)

*- Hoşgeldiniz kızım. Bilmem, içeriye teşrif etmek ister miydiniz. Hava güzel. Öyle değil mi efendim? (Z/90)

Türklerin en güzel özelliklerinden biri de uzaktan gelene hoşgeldine gitmektir.

*Bağın önünden geçiyorlardı. Şemsi Efendi seslendi:

-Kolay gelsin...

Kadınlar,

-Hoş geldin Şemsi Efendi.. dediler. Kız Esma gözün aydın.

O gece lambaları geç vakte kadar yanık durdu. Düşman gittiğinden, köy eski aydınlığına kavuşmuştu. Artık korkmadan çaralarını, mumlarını, lambalarını yakabiliyorlardı. Esmaların evi o gece işte böyle ışıklar içersinde, “hoş geldinize” gelenlerin gürültülerini taşıdı. (AB/ s.424-425)

*Şahbaz Bey salınmıştı. Yakınları sevinç içindeydi. Kurbanlar kesiliyor, Şahbaz’ın evi onu görmeye gelenlerle dolup taşıyordu. (HG/ s.191)

Selamlamalar gibi uğurlamalar da Türkler için önemlidir. Yola çıkan mutlaka yolcu edilir.

*“Adettir oğul. Bilmez gibi konuşma, yola giden yolcu edilir. Sen askere gittiğinde de öyle olmadı mı? (G/ s. 24)

Yola çıkanın başına her şey gelebileceğinden öncelikle Allah’a emanet edilir. Yollarının açık olması, sağlıklı gidip gelmesi yine Allah’tan dlenir.

*İzzet’le Hayri de kalktılar. Necip elini kardeşinin omzuna koydu.

-Bakalım bir daha ne zaman görüşeceğiz.

...

-Bizi... bizim gibileri kimse nizama sokamaz! Bunu unutma kardeşim. Hadi Allah’a emanet olun.

-Güle güle ağabey...(AB/ s.172)

*Vedalaşmaya geldim hocam. Elinizi öpmeye ve duanızı almaya.

-Yolun... Dağlara mı oğul?

-Evet hocam. Yıldızların daha parlak daha sık görüldüğü yerlere.

-Öyleyse Allah’a emanet ol. Bizim yüzümüzü güldür evlat. Sularımız yeniden aksın, yedi dallı, dokuz dallı ağaçlarımızın kökü kurumasın. (BD/ s. 150)

*-Allahaismarladık çocuklar!

Duygularını bastırılmış bir sestir bu.

-Güle güle, yolunuz açık olsun! (AB/ s.359)

*“Demek gidiyorsunuz? Eh, sağlıklı gidin, sağlıklı gelin. Biz de buradan yollara bakarız artık. Bir mektup gelir diye. (G/ s. 21)

Yolcu etme sırasında uygulanan en yaygın ritüellerden biri gidenin arkasından su dökmektir. Suyun akıcılığı düşünülerek, gidenin de suyun akışı gibi hızlıca dönmesi dlenir.

Günümüzde vedalaşırken kullanılan sözlerden biri de eyvallahtr. Bunun da örneğini Karanlığa Direnen Yıldız romanında görmekteyiz.

*İzin verir misin, fakülteye gitmem gerek. Gazoz için teşekkürler. Hadi bana eyvallah. (KDY/81)

1. 13. Hitaplar/Çağrılar

Hitaplar, sözü birine ya da birilerine yöneltmek için kullanılan sözlerdir. Bu sözler söyleyenin sosyal yapısına, kültürüne ve yaşadığı çevreye göre değişebilmektedir. Sevinç Çokum romanlarında bunları kahramanlarının çevrelerine, yaşlarına, kültürüne göre uygun şekilde kullanmıştır.

*-Şekerim yabana atmıyorum psikolojiyi. (Z/82)

*- Aziz kardeşim, pireyi deve yapıyorsunuz, diyordu Hayrettin Bey. (Z/84)

*-Sayın misafirler! Ricamı kırmayıp buraya teşrif eden, bülbül sesli şarkıcımız Nergis'i sunmakla şeref duyar, mikrofonu Nergis'e ve saz arkadaşlarına bırakırım. (Z/150)

*"Sayın Kemikel bu benzetmelerin sonu gelmeyecek galiba." (GR/166)

*"Necip kurban. Ben gidiyorum. Benim tezgâh sana emanet ha oldu mu?"

"Başım üstüne emrin olur Abbas Ağa...(GR/216)

- Canım efendim Başvekilimiz mi taşladı Paşayı? (KDY/43)

*-Bir dakika Asaf Ağabey.. dedi. (KDY/45)

*- Evet ama aşk var aziz kardeşim... (KDY/55)

*Yoo azizim, CHP çizmeyi aştı. (KDY/75)

*- Hadi canım... Biz halkı kurtarmağa korumağa çalışıyoruz. Vatandaşların hakkını ve hürriyetlerini... Öyle değil mi Kaya Bey kardeşim? (KDY/76)

*"Sevgili vatandaşlar! (KDY/103)

*"Ey oğul! Zamanının insanlarıyla yaşa, fakat onlara uyma..." (KDY/173)

*- Dostum, dedi Asaf. Herşey bir defa oluyor. (KDY/201)

* ... "Yandaşlar, kardeşlerim, yoldaşlar!" diyerek selamladıkta, onlar kuzeyin soğuk rüzgârını duymuş gibi geri durarak sadece selamları almakla yetiniyorlardı. (KDY/249)

* Düşündüm. Çok düşündüm Süsen Hanım.

'Sen gösterişli bir adamsın..' demişti Adem Baba, biz ona baba da deriz. (GR/220)

1. 14. Lakaplar

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad. (1988: 956)" olarak tanımlanan lakapların nasıl verildiğini Sevinç Çokum "Gece Rüzgârları" romanında Aysel'in ağzından anlatır.

*Ben diyeyim iki yüz seneden beri, onlar desinler beş yüz seneden bu yana bizden bir doğru adam çıkmıyor. Ahlaka huya suya bir diyesim yok, hani görünüşçe. Bu iş bizim töremiz olmuş artık. Onun için bizim lakabımız köy yerinde Uğramışlar diye söylenegelmiştir. Dedem deridi. Vaktiyle dedelerimiz buraya gelip konuk olmuşlar. O gece köy bunları bırakmayıp konuk etmiş. Bizimkinler buranın havasını suyunu bahçelerini ziyade beğendiklerinden gitmekten vazgeçip buraya yerleşmeğe karar vermişler. Onun içindir ki o günden sonra Uğramışlar diye anılır olmuşlar. Dedem bu rivayeti anlattı anlatmasına da Uğramışlar sözünü bir güzele bağladı. (GR - 84)

Diğer romanlarında da lakap örnekleri görmekteyiz:

*Demir çapağı girmiş gözüne. Ameliyat etmişler ama faydasız. Camgöz derim ben ona. Camgöz patron. (Z – 32)

*Bizim orada bir Karanfil Hüsnu var. (Z – 75)

*Bu Karaoğlan da öyle oldu; onu Kıbrıs Fatihi diye alkışlayanlar meydanları sarstığında biz beş yaşında olmalıydık. (AKT - 83)

Lakapların veriliş nedenleri de vurgulanmaktadır. Kiminde görsellik, kiminde ise kişiye atfedilen bir rivayet üzerine lakaplar verilmektedir.

*Bakış açısı, nişan bohçası, çeyiz sandığı, dönüm dönüm tarla, beşi bir yerde, başlık parası, Topal Osman, Kör Salim, Dengil Nazmi gibi benzetmeler de dâhil, hep görselliğe dayalıdır. (AKT - 85)

*- Bir Leylâkî vardır, bir de Leylekî; Eğer Leylekî'yi arıyorsanız, şo dağın başında aha! Şo höyük... Hacı Bektaş kullarından. Horasan'dan gelme konargöçer imiş.

Şo dağlardan uçarıktan enermiş. Bizim ehliyardan bi görenler vardı emme şimdisi yok. O görenler gayfelerde anlatırlar uzun boylu. Leylekî tepenin doruğunda belildi mi herkesler uçması yakınladı derimiş. Bu kollarını kanatlayın çırpışlayıp uzun boyunlu, aklı karalı, bir irice kuş kılığına girmiş... ondan Leylekî derler ona.” (AKT -92)

* “Sonra Sonsuz diye bir gençten söz etmişti Süsen... Sonsuz tabii takma adı. Asıl ismi Sırrı'dır.” (TBG - 58)

* “Kayalı'nın şu hallere düşmesi o efsanenin de son bulması demektir.” (AB - 191)

1. 15. Yeminler

Eski ve yeni sözlüklerde ‘ant’ ve ‘andagar’ kelimesi, Arapça, ‘half’, ‘yemin’, ‘kasem’, (İnan, 1998: 317)”, kelimeleriyle izah edilmektedir.

Günümüzde ise hem ‘ant içmek’, hem de Arapçadan Türkçeye geçen ‘yemin etmek’ sözcükleri kullanılmaktadır. Yeminin sözcük anlamı “...bir kişinin, bir şeyin gerçekliğini temin etmek, bir niyeti, bir iradeyi, herhangi bir projeyi kuvvetlendirmek için yaptığı kutsal bir fiildir. Bu açıdan yemin en kuvvetli teminat hüviyetindedir. Yeminin muteber olabilmesi için, yemin edenin reşit ve aklı başında olması, yeminin Allah veya Allah’ın sıfatlarından birinin adına yapılmış olması lâzımdır. (D’Ohsson, 1973:176)”

*“Tövbe Neriman Teyze! Bir daha yapmam. Bir daha kesmem Nesrin Ablamın elbisesini. **Vallahi billâhi**. Anneciğim!” (Z/116)

***Kuran çarpsın** ki uyur bir daha kalkamazsın. (Z/161)

*“Bir kabahat yapmışsa bile .. ben onu affedeceğim. İnan. **Yemin ederim.**”

“Ne üzerine?”

“**Şerefim üzerine...**” (GR/192)

*- Doğru mu kız?

- **Yalanım varsa, şurdan şuraya adım atmayayım.** (HG/269)

2. Sonuç

Sevinç Çokum; sözlü kültürün, gelenek ve göreneklerimizimizin gücünün farkındadır ve romanlarında bu unsurlara geniş yer vermiştir. Sevinç Çokum romanlarında kalıplaşmış sözlerin dışında diğer halk edebiyatı unsurlarına da yer vererek bunların yeni kuşaklara aktarımına katkı sağlamıştır. Acısında, sevincinde, doğumunda, ölümünde, yani insan

hayatının her anında kültür unsurlarıyla iç içedir. Romanlarında seçtiği türküler, şarkılar kahramanlarının o anki ruhsal durumunu bize net olarak bildirmektedir

Eserlerinde atasözleri, deyimler, türkü, mani, tekerleme, bilmece, ağıt, dua, beddua, selamlama/uğurlama, hitap/çağırma, lakap ve yemin gibi türleri kullanan yazar bu türlerin özelliklerini de eserlerine taşımış olmakta ve eserlerine geleneksel yolla istediği fonksiyonu yüklemektedir. Bu sadece yazar için avantaj olarak görülmemelidir. Çünkü yazar eserine istediği fonksiyonu yüklemek için bu türlere başvururken okuyucuya -yeni kuşaklara- da bu türlerin örneklerini sunarak bunları aktarmış olmaktadır. Bu görüldüğü kadar kolay bir iş değildir. Halk edebiyatı türlerini eserlerinde kullanabilmek bunları iyi tanıyor olmayı, özümsemiş olmayı gerektirmektedir. Bu özelliği Sevinç Çokum'da fazlasıyla görmekteyiz.

Yazarın özellikle tarihi romanları olan “Bizim Diyar”, “Hilâl Görününce” ve “Ağustos Başağı” romanlarında kültürel aktarımın daha yoğun olduğu görülmektedir. Ele aldığımız her kültür unsurunu bu romanlarda bulmak mümkündür. Kültür unsurlarından ilki ve en önemlilerinden olan dil, romanın geçtiği yer ve zamana uygun olarak kullanılmıştır. Yazar kahramanlarını yaşadıkları yerin ve milletlerinin özelliklerine göre konuşturmuştur.

Sevinç Çokum, her romanıyla okuyucusuna farklı dönemleri, sorunları aktarırken Edebiyat öğretmenliğinin de verdiği hassasiyetle Türkçe'yi en güzel biçimde kullanmıştır. Yazar, 2000 yılında kaleme aldığı “Deli Zamanlar” romanıyla Karaman'da yapılan 723. Dil Bayramı'nda Türkçe'yi en iyi kullanan yazar ödülünü alarak bu durum tescillenmiştir.

Bu değerlendirmeler ışığında diyebiliriz ki Sevinç Çokum kendi bilgi birikimi yanında özümsemiş ve önemsemiş halk edebiyatı/sözlü kültür unsurlarını bilinçli olarak eserlerine de aktarmış ve bir romancı olarak kültür taşıyıcılığı görevini en iyi şekilde yerine getirmiştir.

Kaynakça

AÇA, Mehmet: (2010) ”Anonim Halk Edebiyatı”, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Ankara, Grafiker Yay., 7 b., s. 129-234.

AKSOY Ömer Asım: (1993). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I, İstanbul, İnkılâp Yay. 7 b.

ARTUN Erman: (2014). Türk Halkbilimi, Adana, Karahan Kitabevi, 11 b.

BAŞGÖZ İlhan: (1986). “Fıkralarımız Üstüne”, Folklor Yazıları, İstanbul, Adam Yay., 1 b., s. 138-144.

BEKKİ Salahaddin: (2013). “Bilmeceler, Tabu ve Gizli Diller Üzerine”, Muzaffer Akkuş Armağanı, (Haz. Mücahit Akkuş ve Fatih Dinçer), Konya, Kömen Yay., s. 337-347.

DAĞLI Ahmet - ÖZDEMİR Cafer: (2015). “Halk Şairlerinin Diliyle Deyimler”, Dede Korkut Dergisi, IV, S. 8, s. 101-110. (E-Dergi)

D'OHSSON M. : (1973). 18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Âdetler, Tercüman 1001 Eser, İstanbul.

EKER, Gülin Ö.: (2010). “Gelenekten Geleceğe Halk Edebiyatı”, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Ankara, Grafiker Yay., 7 b., s. 393-410.

ELÇİN Şükrü: (1986). Halk Edebiyatına Giriş, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

ERCİLASUN Ahmet Bican vd.: (1991). Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.

İÇEL Hatice: (2005). Batı Türklerinin Dörtlüklerden Kurulu Bilmeceleri Üzerinde Bir Araştırma. Yayımlanmamış Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

İNAN Abdülkadir: (1987). “Eski Türklerde ve Folklorunda Ant”, Makaleler ve İncelemeler I, Ankara, TTK Yay., 2 b., s.317-330.

KAPLAN Mehmet: (1988). Kültür ve Dil, İstanbul, Dergah Yay.

KAYA Doğan: (2010). Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara, Akçağ Yay.

KÖKTÜRK Şahin: (2012). “Devlet Ana’da Halk Kültürünün Yansımaları”, Hece Dergisi, S.181, s.343-359.

OĞUZ M. Öcal: (1999). “Yahya Kemal’in Şiirlerindeki Halkbilimi Unsurları Üzerine Bir Deneme”, Milli Folklor, VI, S. 44, s. 100-104.

OĞUZ M. Öcal: (2001). Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam, Ankara, Akçağ Yay.

ŞİŞMAN Bekir: (2007). “Cengiz Aytmatov’ un ‘Elveda Gülsarı’ Adlı Eserinde Kırgız Folkloruna Dair Tespitler”, I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı- Bildiriler, V, Ankara, s.1965-1974.

Türk Dil Kurumu: (1988). Türkçe Sözlük, II, Ankara, TDK Yay.

YILDIRIM Dursun: (1998). “Sözlü Gelenek Kültürü”, Türk Bitiği (Araştırma/İnceleme Yazıları), Ankara, Akçağ Yay., s. 81-83.

İncelenen Romanlar (Kronolojik):

ÇOKUM Sevinç: (1978). Zor, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yay.

..... (1999). Karanlığa Direnen Yıldız, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

..... (1999). Çırpıntılar, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

..... (2003). Gülyüzlüm, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

..... (2004). Gece Rüzgârları, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

..... (2007). Tren Burdan Geçmiyor, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

..... (2007). Ağustos Başağı, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

..... (2008). Deli Zamanlar, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

..... (2008). Hilâl Görününce İstanbul, Ötüken Neşriyat.

..... (2009). Bizim Diyar, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

..... (2010). Arada Kalmış Tebessüm, İstanbul, Ötüken Neşriyat

..... (2011). Lacivert Taşı, İstanbul, Kapı Yay.